

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Przemysława Paczesia pt. „Polityczny cykl koniunkturalny w świetle teorii i badań empirycznych”

1. Przedmiot rozważań rozprawy

Celem rozprawy Przemysława Paczesia była wszechstronna analiza zjawiska określanego jako polityczny cykl koniunkturalny. Ma on polegać na tym, że zmiany koniunktury, a w szczególności jej punkty zwrotne, są wynikiem zmian polityki gospodarczej państwa uwarunkowanych przede wszystkim względami wyborczymi.

Tematykę tę można uznać za interesującą i ważną zarówno z punktu widzenia badań nad teorią cyklu koniunkturalnego jak i dla praktyki gospodarczej. Pomimo długiej już historii badań teoretycznych i empirycznych nie ma zgody wśród ekonomistów co do genezy fluktuacji koniunktury w gospodarce rynkowej i istnieje wiele, odmiennych teorii cyklu koniunkturalnego. Ponadto zmiany strukturalne zachodzące w gospodarce światowej pociągają za sobą ciągłą ewolucję charakteru cyklu koniunkturalnego. Wreszcie historia badań nad politycznym cyklem koniunkturalnym jest jeszcze stosunkowo krótka i w bardzo niewielkim stopniu dotyczy gospodarek postsocjalistycznych, w tym również i Polski.

2. Struktura treści rozprawy

Struktura recenzowanej rozprawy jest nietypowa, ponieważ jest ona spójnym tematycznie zbiorem jedenastu artykułów opublikowanych przez doktoranta w latach 2008-2017. Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki dopuszcza takie rozwiązanie podobnie jak ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i

nauce.. Doktorant pogrupował te artykuły w trzy części i dodał Wstęp prezentujący główny cel oraz strukturę całej rozprawy.

Część pierwsza zatytułowana „Geneza oraz kierunki badań politycznego cyklu koniunkturalnego” składa się z czterech artykułów. Dotyczą one kolejno takich zagadnień jak: „Polityczne aspekty cyklu koniunkturalnego” (rozdział 1), „Polityka gospodarcza a teoria cyklu politycznego” (rozdział 2), „Polityka pieniężna a polityczny cykl koniunkturalny” (rozdział 3) i „Instytucjonalne uwarunkowania politycznego cyklu koniunkturalnego” (rozdział 4).

Na część drugą zatytułowaną „Konsekwencje występowania politycznego cyklu koniunkturalnego” składają się również cztery artykuły. Są to: „Synchronizacja wahań koniunkturalnych w strefie euro a teoria politycznego cyklu koniunkturalnego” (rozdział 5), „Polityczny cykl koniunkturalny w dobie kryzysu” (rozdział 6), „Kredyt bankowy a polityczny cykl koniunkturalny” (rozdział 7) i „Polityka stabilizacyjna a cykl polityczny” (rozdział 8).

Część trzecia zatytułowana „Empiryczna weryfikacja symptomów politycznego cyklu koniunkturalnego” składa się natomiast z trzech artykułów. Są to: „Polityczny cykl koniunkturalny w Europie Środkowo- Wschodniej” (rozdział 9), „Decyzje polityczne a cykl koniunkturalny w państwach inicjatywy wyszehradzkiej” (rozdział 10) i „ Doświadczenia Polski w świetle teorii politycznego cyklu koniunkturalnego” (rozdział 11).

Taką strukturę rozprawy można ocenić pozytywnie ponieważ uwzględnia ona szeroki wachlarz zagadnień związanych bezpośrednio lub pośrednio z tematyką politycznego cyklu koniunkturalnego, a układ trzech części rozprawy jest jak najbardziej logiczny. Do struktury tej miałbym jedynie trzy, niezbyt poważne, zastrzeżenia.

Po pierwsze, zakwalifikowanie poszczególnych artykułów do części pierwszej lub drugiej rozprawy jest wysoce umowne i przynajmniej niektóre z tych artykułów mogłyby równie dobrze znaleźć się zarówno w jednej jak i drugiej części. Po drugie, tytuł części trzeciej nie jest w pełni adekwatny do jej zawartości, ponieważ prezentowane są tam badania empiryczne dotyczące jedynie krajów Europy Środkowo- Wschodniej. Po trzecie, o ile bardzo dobrym pomysłem było dodanie do zbioru artykułów nowego Wstępu, to szkoda, że doktorant „nie poszedł za ciosem” i nie dodał również Zakończenia zawierającego najważniejsze konkluzje z przeprowadzonych analiz, gdyż obecnie te najistotniejsze wnioski pozostają rozproszone po poszczególnych publikacjach.

3. Uwagi do głównej hipotezy badawczej rozprawy

Ze względu na specyficzną strukturę rozprawy, omówioną w poprzednim punkcie recenzji, nie została w niej wyraźnie sformułowana główna teza czy hipoteza badawcza. Czytając dodany do rozprawy Wstęp można jednak wywnioskować, iż taką testowaną hipotezą badawczą jest identyfikacja w gospodarce polskiej po 1989 r. symptomów politycznego cyklu koniunkturalnego lub przynajmniej zagrożeń wystąpienia takiego cyklu (s. 5).

W oparciu o rozważania teoretyczne oraz doświadczenia innych krajów doktorant formułował następujące oczekiwania dotyczące tej hipotezy:

(a) Polska może być szczególnie zagrożona politycznym cyklem koniunkturalnym, jako kraj o jeszcze młodej i niedojrzałej demokracji. W literaturze wskazuje się, że takich krajach wyborcy w mniejszym stopniu potrafią dostrzegać manipulacje wyborcze polityków.

(b) W Polsce należałoby się spodziewać koniunkturalnego cyklu politycznego raczej o charakterze oportunistycznym, a nie ideologicznym ze względu na niezbyt wyrazisty profil ideologiczny funkcjonujących partii politycznych.

(c) Do kreacji politycznego cyklu koniunkturalnego w Polsce należałoby oczekiwać wykorzystywania przez polityków przede wszystkim instrumentów polityki fiskalnej ze względu na znaczną niezależność banku centralnego oraz niezbyt duży udział banków państwowych w polskim systemie bankowym.

Weryfikacji wspomnianej hipotezy poświęcona jest cała część 3 rozprawy, w której doktorant dokonał przeglądu nielicznych dostępnych badań empirycznych poświęconych możliwości występowania politycznego cyklu koniunkturalnego i odnoszących się w całości lub przynajmniej w części do Polski. Najpierw, w rozdziale 9, były to badania dla 8 krajów Europy Środkowej i Wschodniej, koncentrujące się na latach 1997-2002. Następnie w rozdziale 10 przytoczono badanie przeprowadzone dla krajów inicjatywy wyszehradzkiej w latach 1996-2010. Wreszcie w rozdziale 11 były to dwa badania empiryczne poświęcone Polsce i uzupełnione własną opisową analizą doktoranta dotyczącą okresu 1989-2010.

Żadne z rozpatrywanych badań empirycznych jak również i własne analizy doktoranta nie dostarczyły dowodów na występowanie w Polsce politycznego cyklu koniunkturalnego. Co prawda można doszukać się pewnych motywacji politycznych w prowadzeniu polityki fiskalnej, zwłaszcza pod koniec lat 90' i na początku obecnego stulecia, ale nie przełożyło się to na żadną ze znanych form politycznego cyklu koniunkturalnego.

Brak potwierdzenia weryfikowanej hipotezy badawczej doktorant uzasadnia krótkim okresem objętym analizą oraz specyfiką tego okresu. „Doświadczenia związane z demokratycznymi wyborami parlamentarnymi w Polsce są jeszcze dość krótkie. Po 1989 r.

wybory parlamentarne miały miejsce jedynie siedem razy, przy czym pierwsze trzy a nawet cztery epizody wyborcze trudno analizować z punktu widzenia teorii cyklu politycznego ze względu na obecność zakłóceń, wynikających z rozpoczęcia transformacji gospodarczej. W pierwszym okresie transformacji polska scena polityczna charakteryzowała się znacznym rozwarstwieniem. Funkcjonowało wiele partii politycznych, które często zmieniały nazwy i programy, przez co podstawowym kryterium podziału sceny politycznej było to, czy dana partia wywodzi się z kręgów solidarnościowych, czy posiada związek z wcześniejszym systemem władzy.” (s. 236) Również w pierwszej dekadzie obecnego stulecia wystąpiły czynniki zakłócające z punktu widzenia wykształcenia się politycznego cyklu koniunkturalnego takie jak przystąpienie do Unii Europejskiej w 2004 r. oraz przedterminowe wybory w 2007 r.

Pomimo takich wyników przeprowadzonego badania doktorant podtrzymuje swoją opinię o wciąż możliwym zagrożeniu pojawienia się w Polsce politycznego cyklu koniunkturalnego (s.244). Uzasadnia to między innymi tym, że występowanie takiego cyklu stwierdza się nawet w krajach o ugruntowanej już demokracji i w których istnieją instytucjonalne ramy dla prowadzenia polityki fiskalnej i polityki pieniężnej (s.218).

Wnioski doktoranta wydają się trafne. Nasuwają się jedynie dwie uwagi. Po pierwsze, szkoda, że nawet analiza opisowa kończy się na roku 2010, zwłaszcza wobec wspomnianej specyfiki objętego badaniem okresu. Wydłużenie go mogłoby wzbogacić analizę. Po drugie, interesujący, ale i nieco zaskakujący może być fakt, że dla Węgier, przy podobnych jak w przypadku Polski uwarunkowaniach gospodarczych i politycznych oraz podobnych czynnikach zakłócających, dało się zaobserwować dość wyraźny polityczny cykl koniunkturalny (rozdział 10).

4. Inne uwagi merytoryczne

Merytoryczny poziom rozprawy doktorskiej Przemysława Paczesia oceniam jako wysoki. Przede wszystkim bardzo wnikliwie i kompleksowo przedstawił on problematykę politycznego cyklu koniunkturalnego omawiając różne teorie takiego cyklu i ich odmiany. Szczególnie dużo uwagi poświęcił wyjaśnieniu różnic między dwiema podstawowymi teoriami: oportunistyczną i ideologiczną.

Doktorant wykazał się też dużą erudycją w odniesieniu do wielu zagadnień związanych z problematyką politycznego cyklu koniunkturalnego. W szczególności dotyczy to problematyki polityki stabilizacyjnej, w tym zwłaszcza jej dwóch głównych filarów czyli polityki fiskalnej i polityki pieniężnej, polityki kredytowej banków, źródeł wahań koniunktury, synchronizacji tych wahań czy wreszcie kryzysów finansowych.

Przy ogólnie wysokim poziomie recenzowanej rozprawy za szczególnie wartościowe i oryginalne uważam dwa rozdziały. Ten poświęcony instytucjonalnym uwarunkowaniom politycznego cyklu koniunkturalnego (rozdział 4), w tym zwłaszcza kwestie reguł fiskalnych i niezależnych instytucji fiskalnych oraz rozdział 7 ukazujący nieco mniej znane zależności między politycznym cyklem koniunkturalnym a kredytem bankowym.

Doktorant dowiódł także dobrej znajomości metod ilościowych. Potrafił ocenić metodologię wykorzystywaną w licznych przytoczonych w rozprawie badaniach empirycznych oraz trafnie interpretować ich wyniki, wskazując jakie można mieć do nich zastrzeżenia.

Recenzowana rozprawa nasuwa tylko nieliczne uwagi krytyczne, z których ponadto tylko dwie uważam za istotne.

Moim zdaniem polityka gospodarcza państwa nie jest źródłem fluktuacji koniunktury, a jedynie dodatkowym czynnikiem destabilizacji mogącym modyfikować przebieg cyklu koniunkturalnego. Taka sugestia pojawia się zresztą w rozprawie na s.168. Generalnie jednak doktorant zdaje się uważać, że sama polityka gospodarcza państwa może być źródłem fluktuacji koniunktury. Oczywiście ma on prawo do takiego poglądu, ale w związku z tym znacznie bardziej rozbudowana powinna być w rozprawie część poświęcona teoriom cyklu koniunkturalnego. Obecnie zajmuje ona niespełna trzy strony (s. 122-124), a analiza nie jest zbyt pogłębiona.

Najpoważniejszy zarzut dotyczy natomiast bezkrytycznego przyjęcia przez doktoranta tezy, że w systemie płynnego kursu walutowego polityka fiskalna staje się zupełnie nieskuteczna (s.46-47,78-79 i jeszcze inne). Teza ta ma bardzo duże znaczenie z punktu widzenia tematyki rozprawy, ale Przemysław Pacześ nie próbuje nawet uzasadnić tej tezy, co byłoby zresztą niewykonalne ani na gruncie teoretycznym ani na gruncie praktyki gospodarczej.

Na gruncie teoretycznym teza ta byłaby prawdziwa tylko gdyby przyjąć założenie, że na przykład podjęcie ekspansywnej polityki fiskalnej spowoduje natychmiast taką zmianę przewidywań kursowych (w oczekiwaniu przyszłego przyspieszenia wzrostu gospodarczego i ewentualnie również wzrostu stóp procentowych), która doprowadzi do tak znacznego umocnienia się waluty krajowej, że zneutralizowane zostaną wszystkie efekty zmiany polityki fiskalnej. Założenie takie jest zupełnie nierealistyczne, czego dowodzą przykłady licznych krajów, o czym będzie mowa dalej. Ponadto trzeba pamiętać, że w przypadku krajów, których polityka fiskalna nie jest uznawana za wiarygodną, reakcja może być odwrotna. Podjęcie

przez taki kraj ekspansywnej polityki fiskalnej może wywołać obawy o nadmierny wzrost deficytu budżetowego i długu publicznego, co doprowadzi do osłabienia się waluty krajowej.

Na gruncie praktyki gospodarczej mamy wiele przykładów krajów stosujących płynny kurs walutowy i prowadzących aktywną politykę fiskalną (Japonia w ostatnich trzydziestu latach, Stany Zjednoczone w latach 80' oraz w czasie ostatniego kryzysu finansowo-gospodarczego, Wielka Brytania w czasie ostatniego kryzysu i przykłady te można by mnożyć). Podjęcie przez wyżej wymienione kraje ekspansywnej polityki fiskalnej niekiedy pociągało za sobą aprecjację ich waluty (np. w Stanach Zjednoczonych w latach 80'), ale nie od razu i nigdy nie w takiej skali, która neutralizowałaby skutki zmiany polityki fiskalnej. Doktorant zresztą też nie jest w konsekwentny w tej kwestii, gdyż w części 3 rozprawy rozpatruje rolę polityki fiskalnej w kreowaniu politycznego cyklu koniunkturalnego w krajach inicjatywy wyszehradziej w okresach, kiedy stosowały one system płynnego kursu walutowego.

Ze szczegółowych uwag merytorycznych ograniczę się do trzech.

- s.80 pierwszy akapit – wątpliwa teza, bo akurat na krótkoterminowe stopy procentowe banki centralne wpływają dość skutecznie za pomocą operacji otwartego rynku.

- s. 137 trzeci akapit – też wątpliwa teza, że to same banki grały na spadki cen „śmieciowych” papierów wartościowych. Nie miało by to sensu skoro miały te papiery w swoich bilansach.

- s.145. drugi akapit – pogląd, że zacieśnienie fiskalne może przynieść ekspansywny efekt jest atrakcyjny intelektualnie, ale bardzo mało można znaleźć przykładów jego sprawdzania się w praktyce.

5. Ocena formalnej strony rozprawy

Formalna strona rozprawy Przemysława Paczesia nie nasuwa żadnych zastrzeżeń.

Praca napisana jest świetną polszczyzną, tak że czyta się ją łatwo i przyjemnie nawet gdy poruszane są zagadnienia trudne i złożone. Innych uwag nie mam

6. Konkluzja

Nieliczne uwagi krytyczne nie zmieniają wysokiej oceny recenzowanej rozprawy. Doktorant dowiódł w niej dogłębnej wiedzy teoretycznej w takich obszarach tematycznych jak teoria cyklu koniunkturalnego i polityka stabilizacyjna oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych w tych dziedzinach. Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego jakim jest zagrożenie wystąpienia w Polsce politycznego

cyklu koniunkturalnego polegającego na tym, że zmiany koniunktury, a w szczególności jej punkty zwrotne, mogą być wynikiem zmian polityki gospodarczej państwa, uwarunkowanych przede wszystkim względami wyborczymi.

Konkludując uważam, że rozprawa Przemysława Paczesia spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789 oraz Dz. U. z 2018 poz.1668 art. 186 pkt. 1 i 2), a zatem wnioskuję o jej dopuszczenie do publicznej obrony.